

AGNIESZKA SIROŃ-TAŁANDA

LUDOWA WIZJA ŻYCIA POZAGROBOWEGO
W PARAFII MIŁOSIERDZIA BOŻEGO W BRZEZINACH
(DIECEZJA SANDOMIERSKA)

FOLK VIEWS OF THE AFTERLIFE IN THE DIVINE MERCY PARISH
OF BRZEZINY (DIOCESE OF SANDOMIERZ)

Abstract. The article is based on ethnographic fieldwork conducted in the Divine Mercy Parish of Brzeziny. The paper is about folks' beliefs and views of afterlife. First part of paper is about relationship between the living and the dead. The people believe that the contact between souls and living is possible. The departed warn their loved ones of danger or death and beg for the conversion or seek prayer. In the subsequent sections we present people's views about the particular judgment where a soul will go right after living the body, and about the Last Judgement which will occur after the Second Coming.

The last part of paper describes places, where soul is going after the particular judgment. Heaven is described as a place of everlasting happiness and seeing God, whereas hell is described as a place of everlasting punishment, where the souls of condemned people go. Purgatory is an intermediate state where the souls undergo purification in order to be will God.

Key words: Brzeziny; death; eternal life; folk piety; heaven; hell; Last Judgment; purgatory.

Śmierć nie ominie nikogo, jest wpisana w historię człowieka, dlatego jest tematem powszechnym i znanym. Wyznacza koniec życia ziemskiego, jest kresem wszystkiego, co materialne¹. Religia chrześcijańska daje jednak nadzieję na dalsze życie po śmierci. Życie i śmierć nie miałyby znaczenia,

---

Mgr lic. AGNIESZKA SIROŃ-TAŁANDA – doktorantka w Katedrze Religioznawstwa i Misjologii w Instytucie Teologii Fundamentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; nauczyciel-katecheta w Gimnazjum nr 18 im. Macieja Rataja w Lublinie; adres: do korespondencji: e-mail: agnieszkasiron@wp.pl

¹ Z.J. KUAS, *Śmierć*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. IX, red. R. Milerski, T. Gudem, Warszawa 2003, s. 202.

gdyby nie wiara chrześcijańska. Życie wieczne jest możliwe dzięki Chrystusowi i Jego zmartwychwstaniu².

Człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boga, posiada duszę, która jest nieśmiertelna. Każdy, kończąc ziemskie pielgrzymowanie, zaczyna nowe życie. Śmierć więc wbrew pozorom nie jest definitywnym końcem, wręcz przeciwnie: rozpoczyna nowy etap dla człowieka, którym jest życie wieczne³.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie ludowych wierzeń i wizji dotyczących życia pozagrobowego. Natomiast jego cel stanowi analiza kontaktu dusz zmarłych z bliskimi, wyjaśnienie wizji sądu szczegółowego i Sądu Ostatecznego oraz ukazanie obrazu nieba, piekła i czyśćca.

Główne źródło opracowania stanowią informacje uzyskane metodą etnograficznych badań terenowych, które zostały przeprowadzone przez autorkę w pięciu okresach w następujących terminach: 1-20 VII, 10-30 VIII, 15-30 IX, 14-16 X, 1-11 XI 2011 roku w miejscowościach: Brzeziny, Gwizdów, Łysaków, Majdan Łysakowski, Maliniec, Osówek, Potoczek, Stojeszyn I oraz Stojeszyn II położonych w diecezji sandomierskiej. Badania trwały łącznie 74 dni. Informacji udzieliło 126 osób należących do badanej parafii Miłosierdzia Bożego w Brzezinach. Wywiady obejmowały informatorów z różnego przedziału wiekowego, najmłodszy respondenci ukończyli 15 lat, natomiast najstarszy informator miał 95 lat. W pracy przy redagowaniu tekstu skorzystano również z metody analizy i krytyki piśmiennictwa. Pomocna okazała się metoda fenomenologiczna, a do wyjaśnienia religijności ludowej wykorzystano z nauk teologicznych⁴.

Wizja życia po śmierci jest ściśle związana z religią i kulturą. Ta pierwsza ukierunkowuje człowieka wierzącego ku transcendentnym i duchowym wartościom, ukazuje godność i powołanie istoty ludzkiej do przyjaźni z Bogiem. Nadaje także sens życiowym trudnościom, uzdalnia do kontemplacji oraz uczy modlitwy⁵. Dla osób niewierzących śmierć jest bezwzględny

² M. LIGENZA, *Mały słownik zwrotów, pojęć i symboli religijnych*, Warszawa: Agencja Wydawnicza Katolików MAG 1993, s. 223.

³ Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej: *Śmierć w tradycji ludowej mieszkańców parafii Miłosierdzia Bożego w Brzezinach (diecezja sandomierska)*, napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Zdzisława Ryszarda Kupisińskiego, prof. KUL w Katedrze Historii i Etnologii Religii, obronionej przez autorkę 22.06.2012 roku.

⁴ Zob. Z. KUPISIŃSKI, *Metody badawcze stosowane w pracach dyplomowych z etnologii religii*. „Roczniki Teologii Fundamentalnej i Religiologii” 1(56) 2009, s. 111-129; S. NAPIÓRKOWSKI, *Jak uprawiać teologię*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1991, s. 61-75.

⁵ D. OLSZEWSKI, *Szkice z dziejów kultury religijnej*, Katowice: Księgarnia Św. Jacka 1986, s. 5; M. RUSECKI, *Fenomen i tajemnica religii*, w: *Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*, red. M. Rusecki, Lublin: TN KUL 2003, s. 13-27.

kresem życia, inni twierdzą, że po śmierci następuje kolejny krąg inkarnacji. Natomiast chrześcijanom śmierć daje nadzieję na przejście przez „bramę” do miejsca pełnego zjednoczenia z Bogiem Ojcem⁶.

Pierwszą część artykułu stanowi charakterystyka kontaktowania się dusz zmarłych z osobami żywymi. W kolejnych paragrafach przedstawiono wizję sądu, na który trafia dusza po śmierci ciała oraz wizję Sądu Ostatecznego. Ostatni punkt artykułu to charakterystyka nieba, piekła i czyśćca.

1. KONTAKTOWANIE SIĘ DUSZ ZMARŁYCH Z ŻYWYMI

W wierzeniach ludowych dostrzegana jest możliwość kontaktowania się zmarłych z żywymi. Pewne jest, że między światem osób żyjących a światem tych, którzy odeszli, istnieje komunikacja. Osoby należące do parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Brzezinach twierdzą, że dusze zmarłych mają zdolność kontaktowania się z bliskimi osobami. Jednocześnie parafianie podkreślają, że nie jest to powiązane z magią, czarami czy wywoływaniem duchów⁷. „Nieboszczyk przychodzi, gdy potrzebuje pomocy” zapewnia kobieta, która niedawno pożegnała swojego męża⁸.

Starsi indagowani twierdzą, że przynajmniej raz w życiu spotkali się z bliskim zmarłym lub rozmawiali z osobą już nieżyjącą. Młodzież również wierzy w kontakty żyjących ze zmarłymi, ale podkreśla, że najczęściej jest to możliwe podczas snu⁹.

---

⁶ Z. KUPISIŃSKI, *Zwyczaj i obrzędy związane ze śmiercią i pogrzebem według tradycji w Radomskiem*. w: *Rytuał. Przeszłość i teraźniejszość*, red. M. Filipiak, M. Rajewski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 145.

⁷ Wg inf. G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., A.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II.

⁸ Wg inf. H.F. z Brzezina.

⁹ Powszechne na badanym terenie. Zob. też: J. PERSZON, *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*, Lublin: TN KUL 1999, s. 60 n. W. ŁYSIAK, *Zaklinanie śmierci*, Poznań: Wydawnictwo Eco 2000, s. 48. Wiele osobistych doświadczeń w regionie opoczyńskim miały osoby posługujące przy pogrzebie, np.: grabarze, osoby śpiewające przy zmarłym, które twierdzą, że dusze zmarłych pojawiają się, aby prosić o pomoc. Z. KUPISIŃSKI, *Śmierć jako wydarzenie eschatyczne. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe oraz zaduszkowe mieszkańców regionu opoczyńskiego i radomskiego*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007, s. 132. G. MARTINETTI, *Oni byli poza ciałem. Dowody życia po śmierci*, tł. Z. Ziółkowski, Warszawa: Wydawnictwo Adam 2001, s. 195 n.

Jest wiele powodów dla których zmarli próbują nawiązać kontakt z żyjącymi. Najczęściej dusze proszą o pomoc lub same pragną uchronić bliskich przed tragedią. Pojawiają się wówczas w snach, przestrzegając żyjących przed niebezpieczeństwem. Celem takich spotkań jest również próba nawrócenia kogoś z rodziny, pocieszenie cierpiącej osoby, ukazanie sensu życia. Dusze zmarłych niekiedy powiadamiają o śmierci bliskiej osoby, proszą o modlitwę za siebie czy inną duszę lub chcą przygotować człowieka do czegoś trudnego w życiu¹⁰.

Podając powód i cel takich kontaktów, należy wspomnieć o formie ich nawiązywania. Respondenci badanego terenu podkreślają, że zmarli na różne sposoby mogą komunikować się z żyjącymi, jednak coraz rzadziej człowiek rozpoznaje znaki dawane przez nieżyjących. Najczęściej dusze ukazują się w snach lub nocą, gdy człowiek ma ograniczoną widoczność. Niektórzy mieszkańcy parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Brzezinach twierdzą, że dusze zmarłych mają zdolność poruszania przedmiotami, trzaskania drzwiami i otwierania okien¹¹. „W dawnych czasach spotkania żywych ze zmarłymi były częstsze i więcej się o nich mówiło. Dziś w świecie nauki i postępu temat relacji z zaświatami jest pomijany, niektórzy twierdzą, że takie wierzenia to przejaw zacofania wsi”¹².

Zastanawiający pozostaje fakt czy owe relacje wynikają z „przychodzenia dusz”, czy jest to zwykła fantazja człowieka. „Jak mój umarł, to kilka razy przychodził do mnie w nocy, musi mnie się nie zdawało”¹³ – komentuje jedna z parafianek, mówiąc o zmarłym mężu. Sen jest najbardziej oczywistą płaszczyzną, która daje możliwość kontaktowania się z zaświatami. Jednak

¹⁰ Wg inf. J.F., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezina; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka. Por. Z. KUPISIŃSKI, *Śmierć jako wydarzenie eschatyczne*, s. 133; J. PERSZON, *Na brzegu życia i śmierci*, s. 63.

¹¹ Wg inf. W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezina; Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego.

Sławomir Sikora pisze: „Próżno już dziś szukać relacji o spotkaniach ze zmarłymi. Raczej tylko charakter wypowiedzi może nasuwać myśli, że spotkania takie dawniej miały miejsce. [...] Minęły już czasy, kiedy można było zmarłych widzieć, czy nawet z nimi rozmawiać. Minęły też czasy kiedy zmarli przychodzili do domu. Nic też dziwnego, że jedynym miejscem spotkań pozostał cmentarz”. S. SIKORA, *Cmentarz. Antropologia Pamięci*. „Polska Sztuka Ludowa” 1986, nr 1-2, s. 65.

¹² Wg inf. A.S. z Brzezina.

¹³ Wg inf. A.B. z Brzezina.

nie zawsze można nawiązać łączność z nieżyjącym. Zdaniem indagowanych, to Bóg zezwala na ukazanie się duszy zmarłego¹⁴.

Do dnia dzisiejszego pozostaje nierozstrzygnięta kwestia, które dusze mogą przychodzić na ziemię w celu spotkania z bliskimi. Badani twierdzą, że wszyscy zmarli mogą wchodzić w relacje z żyjącymi, ale najczęściej są to dusze w czyścicu cierpiące, które potrzebują pomocy. Kontaktują się one prosząc o modlitwę oraz Mszę świętą. Według tradycji ludowej we Mszy świętej w intencji zmarłego oprócz zgromadzonych wiernych uczestniczy również dusza osoby zmarłej¹⁵.

Respondenci podają wiele świadectw, z których wynika, że zbawieni, znajdujący się blisko Boga, dają o tym znać swoim rodzinom. Takie informacje zwykle przekazywane są w snach: „Jeśli dusza jest w niebie, to śni się dobrze. Może wtedy wykonywać pracę, ale już bez wysiłku, z uśmiechem na twarzy”¹⁶. Takie dusze widziane są z różańcem w ręce, ich postać promieniuje blaskiem. Oczy przepełnione są szczęściem i miłością. Podczas sennego spotkania dusza zmarłego zwykle milczy, dlatego rozmowa nie jest możliwa. Trudno jest dowiedzieć się, jak wygląda rzeczywistość nieba, ponieważ zbawiona dusza zapytana o to, zwykle oddala się, tłumacząc, że spieszy się na modlitwę¹⁷.

---

¹⁴ Wg inf. J.F., J.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; G.Ł., M.W., P.T. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., Z.S., M.A., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; W.Z., J.A. ze Stojeszyna II.

Można spotkać również opinię, że kontakty duchów z osobami żyjącymi inicjowane są przez stronę „zaświatów”. Chrześcijańska literatura zachowała wiele relacji spotkań ze zmarłymi. Teologia natomiast nie zajmuje się owym tematem, nie wyklucza, ale również nie potwierdza realności tych spotkań. W. GRANAT, *Eschatologia. Rzeczy ostateczne człowieka i świata. Dogmatyka*, t. VIII, Lublin: TN KUL, s. 101.

¹⁵ Wg inf. S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., A.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., A.Z., Z.Z. z Potoczka i innych.

Maria Simma – austriacka mistyczka, twierdzi, że doświadczyła spotkań z duszami, które oczekiwały od niej pomocy. Pierwsze spotkanie odbyło się w 1940 r., w sypialni przebudziły ją kroki kogoś obcego. Zapytany przez Marię zmarły o cel wizyty odpowiedział, że błaga, aby odprawiono za niego trzy Msze św. Od tego czasu dusze czyścicowe zaczęły regularnie ją odwiedzać. <http://adonai.pl/wiecznosc/?id=8> [dostęp: 09.01.2016].

¹⁶ Wg inf. S.S. z Brzezin.

¹⁷ Wg inf. M.A., D.P., A.P., A.Z., Z.Z. z Potoczka; A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; S.S., Z.S., M.A., K.C. ze Stojeszyna I; M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; <http://adonai.pl/wiecznosc/?id=30> [dostęp: 09.01.2016].

Aktualnie respondenci badanego terenu podkreślają, że dusze nie przychodzą, aby szkodzić żyjącym. Chociaż mieszkańcy wspominają, że w dawnych czasach wierzono, iż dusze, które znalazły się w „krajnie wiecznego ognia”, a za życia miały z kimś konflikt, powracały, aby go dręczyć: „Ten młody bogacz, co umarł, przychodził do teściowej i podobno jej żyć nie dawał. Wiadomo, że tam straszało”¹⁸ – wyjaśnia respondentka. W obecnym czasie wierni twierdzą, że do piekła, jeżeli ktoś trafi, nie może się z niego wydostać. Kościół nie modli się za potępionych, którzy świadomie odrzucili miłość Boga, gdyż im nic nie jest w stanie pomóc¹⁹.

Mieszkańcy parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Brzezinach twierdzą, że gdy człowiek umiera, jego dusza wychodzi wówczas na wieś i ukazuje się sąsiadom, aby załatwić ostatnie sprawy, bądź się pożegnać. Dusze zmarłych również zjawiały się przy łóżku umierającego, aby pomóc mu przekroczyć granicę życia i śmierci²⁰.

Żywi i zmarli mogą na siebie wzajemnie oddziaływać. Dusze kontaktują się ze swoją rodziną na różny sposób, najczęściej w czasie snu prosząc o modlitwę, przestrzegając przed niebezpieczeństwem. Pamięć o zmarłych jest obowiązkiem każdego człowieka, a zwłaszcza chrześcijanina. Przejawem tej pamięci jest modlitwa, zamawianie Mszy świętych i dbanie o groby.

2. SĄD SZCZEGÓŁOWY I OSTATECZNY

W chwili śmierci każdy człowiek, nawet ten, który nie znał Chrystusa, stanie przed Nim, aby otrzymać zapłatę za uczynki dokonane w ciele, złe lub

¹⁸ Wg inf. K. A. ze Stojeszyna II.

¹⁹ Wg inf. W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego.

Natomiast w starsłowiańskich wyobrażeniach o losie zmarłych wierzono, że zmarły mógł powracać z tamtego świata, wcielając się w postać upiora. Chcąc to uniemożliwić, ucinano zmarłemu głowę i wkładano ją między nogi. Niektórzy badacze wierzeń starsłowiańskich twierdzili, że według nich dusza przenosiła się do krainy zaziemskiej, skąd wracała kilkakrotnie na ziemię, między swoich bliskich. http://analizy.biz/apologetyka/index.php-option=com_content&task=view&id=326&Itemid=71.htm [dostęp: 09.01.2016].

²⁰ Wg inf. Z.Z. z Potoczka. Zob.: V. STRAPPAZZON, *Kontakty z zaświatami*, tł. T. Jania, Kraków: Wydawnictwo M 1996, s. 81.

Fakt, że przed śmiercią do umierającego przybywają dusze zmarłych potwierdza także szwajcarska lekarka E. Kübler-Ross, która przez wiele lat zajmowała się osobami umierającymi. Opisuje ona m.in. dzieci, które przed śmiercią widzą swoich bliskich zmarłych. Zob. E. KÜBLER-ROSS, *Życiodajna śmierć. O życiu, śmierci i życiu po śmierci*, tł. E. Stahre-Godycka, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1996, s. 78 n.

dobre (por. 2 Kor 5,10)²¹. Kościół katolicki naucza, że człowieka czekają dwa sądy: szczegółowy i ostateczny. Sąd szczegółowy ma miejsce tuż po śmierci człowieka, wówczas dusza, oddzielając się od ciała, staje przed Bogiem, a jej życie jest konfrontowane z życiem Chrystusa²². Wtedy Bóg oświeca umysł człowieka, aby potrafił sam określić, co było dobre i sprawiedliwe w czasie ziemskiej wędrówki, a za co będzie musiał odpokutować, aby dostąpić chwały Pana. Na podstawie wyroku tego sądu dusza uda się do nieba, piekła bądź czyśćca²³.

Tylko ten, kto żył Bożymi przykazaniami i postępował w zgodzie z sumieniem, zobaczy swoje podobieństwo do Pana i zostanie zbawiony. Jezus ostrzega przed zakłamanym życiem, które zaciera w człowieku podobieństwo do Boga, dlatego wielu obawia się momentu, kiedy jego zachowanie zostanie poddane dokładnej weryfikacji. Jest to naturalne, bo nikt nie jest bez grzechu²⁴.

Przez całe życie człowiek może pracować nad sobą i umacniać miłość do Boga oraz drugiego człowieka. Każdy dobry czyn, miłe słowo, modlitwa zbliżają do wieczności. Jednak grzech osłabia lub niszczy miłość. Na sądzie szczegółowym człowiek odpowie za to, jaka była jego miłość względem Boga²⁵. Człowieka sądzić będzie Bóg-Sędzia sprawiedliwy i miłosierny. Sąd

---

²¹ Teksty Starego i Nowego Testamentu oraz stosowane skróty biblijne pochodzą z Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu, *Biblia Tysiąclecia*, Poznań–Warszawa 1980.

²² Wg inf. J.F., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I.

„Każdy człowiek w swojej nieśmiertelnej duszy otrzymuje zaraz po śmierci wieczną zapłatę na sądzie szczegółowym, który polega na odniesieniu jego życia do Chrystusa i albo dokonuje się przez oczyszczenie, albo otwiera bezpośrednio wejście do szczęścia nieba, albo stanowi bezpośrednio potępienie na wieki”. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1022.

²³ Wg inf. M.A., D.P., A.P., A.Z., Z.Z. z Potoczka; A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., Z.S., M.A., K.C. ze Stojeszyna I; ; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka.

²⁴ Wg inf. W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I.

Po śmierci człowiek odpowiada przed Bogiem z całego życia, jest to sąd szczegółowy zwany jednostkowym, różni się od Sądu Ostatecznego, zwanego również powszechnym. Por. R. SZMYDKI, *Eschatologia*, w: *Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*, s. 257 n.

²⁵ Wg inf., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; <http://www.teologia.pl/mk/zag08-2b.htm#uj> [dostęp: 11.01.2016].

ten odbędzie się w momencie śmierci. Biada duszy, której przyjdzie stanąć przed Bogiem bez stanu łaski uświęcającej, gdyż żaden urok, żadne bogactwo nie są w stanie zastąpić szaty łaski. Na sądzie Bóg spojrzy w głębię duszy człowieka, a następnie odmierzy jak najdokładniej jej wartości moralne na szalach sprawiedliwości i miłości²⁶.

Prawda o Sądzie Ostatecznym opiera się na nauczaniu Chrystusa, tę prawdę podejmuje kerygmat apostołski i łączy ją z paruzją. Sędzią dnia ostatniego jest Chrystus, gdyż sam Jahwe przekazał Mu władzę wykonywania sądu²⁷.

Gdy nadejdzie czas rzeczy ostatecznych, Chrystus objawi się ludziom po raz drugi, zostanie wówczas poznany i przyjęty jako Król. Wtedy będzie sądził po raz ostatni. Umarli obudzą się i wyjdą z grobów. Powstanie zupełnie inny świat i będzie panować wieczna szczęśliwość. Wcześniej jednak wydarzą się rzeczy straszne, a ludzie, którzy doczekają tego czasu, będą żałować, że się narodzili²⁸.

Ludowe wierzenia dotyczące Sądu Ostatecznego łączą się z wizją końca świata, która nie we wszystkich miejscach jest zgodna z Pismem Świętym i nauką Kościoła. Uformowana ona została przez tradycję ustną opartą na różnych przepowiedniach. Według ludowych wierzeń „przed nadejściem godziny sądu nad światem, Bóg ześle ostrzeżenia oraz znaki, aby ludzie się opamiętali: zwierzęta będą cierpieć i pocić się krwią”²⁹, księżyc przemieni się i wszyscy zobaczą go od wschodu, a gwiazdy i słońce będą świecić czerwonym blaskiem. Ziemia w wielu miejscach będzie się zapadać i palić, wody wystąpią z brzegów i będą płonąć, a góry zrównają się z ziemią. Wydarzenia te, według badanych, poprzedzą paruzję – powtórne przyjście na świat Chrystusa³⁰.

²⁶ Wg inf. M.A., D.P., A.P., A.Z., Z.Z. z Potoczka; A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; http://msza.net/i/cz08_54.html [dostęp: 11.01.2016].

²⁷ A. JANKOWSKI, *Eschatologia biblijna Nowego Testamentu*, Kraków: Wydawnictwo WAM 1987, s. 88. Zob. J. RATZINGER, *Eschatologia – śmierć i życie wieczne*, tł. M. Węclawski, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1984, s. 224-228.

²⁸ Wg inf. J.F., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca. Por. A. JANKOWSKI, *Eschatologia biblijna Nowego Testamentu*, s. 88.

²⁹ Wg inf. A.S. z Brzezin.

³⁰ Wg inf. J.F., J.W., M.W., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., z Potoczka; S.S., Z.S., M.A., K.C., ze Stojeszyna I; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II.

Na końcu czasów nastąpi zmartwychwstanie wszystkich (Dz 24,15), które będzie poprzedzone Sądem Ostatecznym. „Będzie to godzina, kiedy wszyscy, którzy spoczywają w grobach, usłyszą głos Jego: a ci, którzy pełnili dobre czyny, pójdą na zmartwychwstanie życia; ci, którzy pełnili złe czyny – na zmartwychwstanie potępienia” (J 5,28-29). Wówczas Chrystus „[...] przyjdzie w swej chwale i wszyscy aniołowie z Nim. Zgromadzą się przed Nim wszystkie narody, a On oddzieli jednych ludzi od drugich, jak pasterz oddziela owce od kozłów. Owce postawi po prawej, a kozły po lewej stronie. I pójdą ci na mękę wieczną, sprawiedliwi zaś do życia wiecznego” (Mt 25,31-32.46)³¹.

Wiara w ostateczny wymiar sprawiedliwości nadaje sens ludzkiej egzystencji. Dusza człowieka po śmierci oddziela się od ciała i udaje się na sąd szczegółowy. Chrześcijanie oczekują na powtórne przyście Chrystusa na końcu czasów. Jeżeli człowiek porzuci grzeszne życie i wejdzie na drogę, gdzie będzie postępował zgodnie z przykazaniami Bożymi, Chrystus nie odwróci się od niego w swojej miłości i doprowadzi go do wiecznej szczęśliwości. Na jakość życia wiecznego człowiek może zasłużyć sobie w czasie swojej ziemskiej pielgrzymki³².

3. OBRAZ NIEBA, PIEKŁA I CZYŚĆCA

Chrześcijanie wyrażają wiarę w życie wieczne, dlatego pragną po śmierci spotkania z Chrystusem i obcowania z Nim. Upragnionym stanem, w którym może przebywać dusza, jest niebo, które jest bezpośrednim spotkaniem z Bogiem i oglądaniem Go. To miejsce przebywania z Maryją, aniołami, wszystkimi świętymi, a także z najbliższymi³³. Niebo to ostateczny stan wiecznego zbawienia, które Bóg daje jako niezasłużony dar człowiekowi. Jest to stan pełnej szczęśliwości, który wynika z bezpośredniego przebywania z Bogiem, oglądania Go twarzą w twarz³⁴.

³¹ KKK 1038.

³² KKK 1022. Por. A. CZAJKOWSKA. I. ZŁOTKOWSKA, *W kręgu wieczności. Śmierć, sąd Boży, niebo, piekło, czyściec*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2010, s. 9-13.

³³ Wg inf. W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I. Por. A. CZAJKOWSKA. I. ZŁOTKOWSKA, *W kręgu wieczności. Śmierć, sąd Boży, niebo, piekło, czyściec*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2010, s. 9-13.

³⁴ Wg inf. J.F., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin;; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Małińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I.

Wielu informatorów porównuje niebo do zielonej łąki, na której można odpocząć i zaczerpnąć świeżego powietrza. Życie w niebie to być z Chrystusem. Tylko wybrani tam żyją i odnajdują swoją prawdziwą tożsamość, swoje własne imię. Niebo jest stanem, gdzie człowiek zachowa swoją osobowość i będzie mógł żyć z Chrystusem. Jest celem, do którego zmierzają wierzący przez drogę, jaką jest życie na ziemi, a bramą, przez którą można się tam dostać, jest śmierć³⁵.

„Niebo to stan przeobóstwienia, który nie podlega zmianom czasu, cierpienia i śmierci”³⁶. W tym rozumieniu niebo zaczęło się już na ziemi. Przybliżyło się do ludzi wraz z przyjściem Chrystusa Króla, a ci, którzy do Niego należą, są częścią Jego Królestwa. Niebo jest dla każdego szczęściem indywidualnym, nieprzemijającym, którego nikt nie jest w stanie odebrać duszy. To przebywanie ze zbawionymi, gdzie nie ma osamotnienia. Niebo dopełni się w paruzji, w sądzie i w zmartwychwstaniu ciała, wówczas osiągnie swój ostateczny i pełny kształt³⁷.

Mieszkańcy parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Brzezinach podkreślają, że jeżeli ktoś wierzy w Boga, w realność nieba, to nie ma możliwości, aby nie wierzył w istnienie miejsca wiecznej kary i męki³⁸. Piekło to stan bez miłości, piękna, nadziei, jest tam tylko męka, która się nigdy nie kończy. Do miejsca wiecznego potępienia trafiają dusze ludzi, którzy umarli w stanie grzechu ciężkiego, świadomie i dobrowolnie odrzucając miłość

³⁵ Wg inf. S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., A.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W., B.N., M.S. z Gwizdowa; J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., A.Z., Z.Z. z Potoczka i innych; por. KKK 1024-1025.

³⁶ Wg inf. A.F. z Brzezin.

³⁷ Wg inf. S.B., P.N., H.P., T.G. z Brzezin; B.L., A.L., R.L., A.L., ze Stojeszyna I; J.J., A.J., M.N., A.N., T.P., Z.P., K.K., S.W. ze Stojeszyna II; S.A., Z.A., N.M., O.M., J.S., A.S. z Gwizdowa; J.S., E.S., N.S., I.K., H.I., B.W., D.W., C.J., U.J. z Łysakowa, M.M., C.M., L.J., W.J., C.R., G.R., N.O., K.O. z Majdanu Łysakowskiego. Zob. E. OZOROWSKI, *Słownik podstawowych pojęć teologicznych*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2007, s. 172-173; K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Mały słownik teologiczny*, tł. T. Mieszkowski. P. Pachciarek, Warszawa: Wydawnictwo PAX 1987, kol. 271-273.

³⁸ Wg inf. W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; Z.W., A.W., B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I.

Święta Faustyna napisała natomiast w swoim dzienniczku: „Pisze o tym z rozkazu Bożego, aby żadna dusza nie wymawiała się, że nie ma piekła, albo tym, że nikt tam nie był i nie wie, jak tam jest. Ja, siostra Faustyna, z rozkazu Bożego byłam w przepaściach piekła na to, aby mówić duszom i świadczyc, że piekło jest”. Zob. M.F. KOWALSKA, *Dzienniczek. Miłosierdzie Boże w duszy mojej*, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów 2003, nr 741, 308, 367, 687, 1059.

Boga. Dlatego piekło jest stanem całkowitego oddalenia od Boga. Pismo Święte nazywa je przepaścią lub gehenną, gdzie wieczne męki cierpią złe duchy, a razem z nimi ludzie potępieni. Przed sądem powszechnym są to cierpienia w wymiarze duchowym, lecz po sądzie powszechnym i zmarłych wstaniu ciał jest to także kara fizyczna³⁹.

Cierpienia, jakich człowiek doświadcza na ziemi, są tylko zapowiedzią i namiastką tego, co może go spotkać po śmierci w piekle. Respondenci wyrażają strach i przerażenie na myśl o istnieniu miejsca wiecznego potępienia. Wiedzę na temat piekła mieszkańcy czerpią z Pisma Świętego oraz z nauki Kościoła, ale panują również w regionie tradycje przekazywane drogą ustną mówiące o losie osób potępionych. W piekle znajdują się ci, którzy zmarli w grzechu śmiertelnym i są pozbawieni łaski. Ich dusze wyglądają bardzo brzydko, okrutnie i przerażająco. Według przekonania starszych indagowanych potępieni zostaną samobójcy i mordercy⁴⁰.

Respondenci badanego regionu piekło kojarzą zwykle z miejscem znajdującym się pod ziemią, gdzie wieczny ogień wciąż pali grzeszne dusze. Znajdują się tam potępieni, upadli aniołowie i szatan, który wciąż podsyca ogień, aby męki dusz były jeszcze bardziej okrutne. Według nauki Kościoła katolickiego ogień piekielny jest realny i fizyczny, chociaż nie musi być tej natury jak ogień ziemski. Kary piekielne mają dwa wymiary: pochodzące od czynników materialnych: ogień i cierpienia natury duchowej, czyli brak możliwości oglądania Boga. Pobyt skazanych w piekle jest nieodwracalny, z tego miejsca nie ma ucieczki⁴¹.

³⁹ Wg inf. J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., Z.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II; <http://www.piusx.org.pl/katechizm/12> [dostęp: 11.01.2016].

⁴⁰ Wg inf. S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., A.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., A.Z., Z.Z. z Potoczka i innych. Zob. <http://rzymskikatolik.blox.pl/2008/04/Ksiadz-ktory-widzial-niebo-pieklo-i.html> [dostęp: 11.01.2016]; „Umrzeć w grzechu śmiertelnym, nie żałując za niego i nie przyjmując miłosiernej miłości Boga, oznacza pozostać z wolnego wyboru na zawsze oddzielnym od Niego. Ten stan ostatecznego samowykluczenia z jedności z Bogiem i świętymi określa się słowem «piekło»”. KKK 1033.

⁴¹ Wg inf. S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W, B.N., M.S. z Gwizdowa; J.D., I.D., A.C.,

Formą pośrednią pomiędzy niebem i piekłem jest czyściec. Jest to miejsce odpokutowywania za grzechy popełnione przez człowieka w czasie życia. Kara ta polega na czasowym pozbawieniu duszy możliwości oglądania Boga, przez to oddalenie dokonuje się oczyszczenie. Kar w czyścicu nie można porównywać do cierpień i kar piekielnych, ponieważ dusze pokutujące w czyścicu wejdą do nieba. Największą karą dla dusz w czyścicu cierpiących jest świadomość popełnionych win i niemożność oglądania Boga. Dusza woła Pana, ale nie uzyskuje odpowiedzi, szuka Go, ale nie może znaleźć, czuje Jego obecność, ale nie może spojrzeć na Jego oblicze. Dusze czyścicowe mają świadomość, że nie utraciły przyjaźni Boga i Jego łaski. Tak więc pośród męki i cierpienia dusze przeżywają radość, bo wiedzą, że będą oglądać Boga. Czyściec jest zatem miejscem oczyszczenia dusz. Zmarli, którzy tam przebywają, mają pewność życia wiecznego⁴².

Według mieszkańców parafii Miłosierdzia Bożego w Brzezinach cierpienia czyścicowe są niewyobrażalne, nie można ich porównać z cierpieniami na ziemi. Największą ze wszystkich kar w czyścicu jest kara ognia, który pali dusze grzeszników, nie jest to jednak ten sam ogień, jaki występuje w piekle. To ogień miłości Bożej, który oczyszcza z win wszystkie dusze, które trwają w oczekiwaniu na spotkanie ze Stwórcą⁴³.

Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., A.Z., Z.Z. z Potoczka i innych; Por. Z. KUPISIŃSKI, *Śmierć jako wydarzenie eschatyczne*, s. 105; J. PERSZON, *Na brzegu życia i śmierci*, s. 103; M. KOWALEWSKI, *Mały słownik teologiczny*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1959, s. 282.

⁴² Wg inf. M.A., D.P., A.P., A.Z., Z.Z. z Potoczka; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; A.W., W.C., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W., B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., Z.S., M.A., K.C. ze Stojeszyna I; M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W. z Malińca.

⁴³ Wg inf. J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W., B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; K.W., F.W., G.Ł., M.W., P.T., A.F., A.A. z Malińca; Z.W., P.P., K.P., Z.R., K.S., B.S. z Osówka; M.A., D.P., A.P., A.Z., S.N., A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., A.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II. Zob. J. PERSZON, *Na brzegu życia i śmierci*, s. 94 n; Trudno przypuszczać, że dusze oczyszczają się przez przebywanie w fizycznym ogniu, w czyścicu takiego ognia nie ma. Sam czyściec zresztą nie jest miejscem, lecz stanem oczyszczania się, trwającym procesem dochodzenia do absolutnie czystej miłości. Ogień czyścica jest inny niż piekielny. Chociaż Kościół posługuje się określeniem „ogień” tak w odniesieniu do kary piekielnej, jak i czyścicowej, to jednak to symboliczne określenie w obu wypadkach oznacza coś zupełnie odmiennego. Zwraca na to uwagę *Katechizm*, pouczając: „To końcowe oczyszczenie wybranych, które jest czymś całkowicie innym niż kara potępionych, Kościół nazywa czyścicem” (KKK 1031).

Dusze czyścicowe – zdaniem respondentów – odczuwają nieznośne pragnienie, które jest spowodowane wysoką temperaturą. Kara jest różna, dusze płaczą i lamentują, prosząc żyjących o pomoc modlitewną. Większość kar czyścicowych ma wymiar duchowy, ponieważ ból polega na pragnieniu bycia z Bogiem. Cierpienia doznawane przez dusze są zróżnicowane. Każdy żyje w inny sposób i popełnia różne grzechy, dlatego kara powinna być zróżnicowana. Prawda o czyścicu jest jednym z motywów, które zobowiązują żyjących do modlitwy za dusze zmarłych osób⁴⁴.

Kościół naucza, że można wspomóc dusze cierpiące w czyścicu. Tego typu wsparciem są modlitwa, post, dobre uczynki, odpusty i droga krzyżowa. Niezastąpiona pozostaje ofiara Mszy świętej, sprawowana w intencji zmarłych⁴⁵. Mieszkańcy parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Brzezinach wyznają wiarę w życie wieczne, modlą się za dusze bliskich zmarłych. Pamięć o nich wyrażają również przez nawiedzanie cmentarzy, dbanie o groby i palenie zniczy. Indagowani wierzą, że dusze zbawionych, przebywające w niebie, orędują za żyjącymi.

*

Życie i śmierć nie miałyby znaczenia, gdyby nie wiara chrześcijańska, która daje nadzieję człowiekowi, że po śmierci nadal będzie żył. Dlatego też troszczy się on o zachowanie relacji z duszami bliskich zmarłych. Umarli kontaktują się ze swoją rodziną na różne sposoby, najczęściej w czasie snu. Z żywymi komunikują się dusze czyścicowe, które potrzebują pomocy. Najcenniejszą formą wsparcia dla nich jest modlitwa. Dusze przestrzegają bliskich przed nieszczęściami, dają wskazówki w trudnych sytuacjach, a także ostrzegają przed śmiercią.

Po śmierci dusza trafia na sąd szczegółowy. W chrześcijańskiej wizji życia pośmiertnego człowiek będzie sądzony po raz pierwszy tuż po śmierci, a następnie podczas paruzji, drugiego i ostatecznego przyjścia Chrystusa na ziemię. Ludowe wierzenia na temat Sądu Ostatecznego łączą się z wizją

---

⁴⁴ Wg inf. J.F., J.W., M.W., A.W., W.C., T.S., H.F., A.S., G.H., A.F. z Brzezin; G.I., K.S., Z.W., A.W., B.N., M.S. z Gwizdowa; A.B., J.D., I.D., A.C., Z.C., Ł.H., J.H., T.K., M.K. z Łysakowa; S.S., M.S., M.K., I. W., M.W., P.K., Z.L., A.N. z Majdanu Łysakowskiego; A.Z., Z.Z. z Potoczka; S.S., Z.S., M.A., K.C., M.F., A.S., M.F., T.W. ze Stojeszyna I; W.Z., Z.Z., Z.A., J.A. ze Stojeszyna II.

⁴⁵ KKK 1032-1033.

końca świata. Przed nadejściem godziny wielkiego sądu nad światem Bóg ześle ludziom ostrzeżenia, ale czas ten znany jest tylko Jemu.

Na życie wieczne człowiek może zasłużyć sobie w czasie ziemskiej pielgrzymki. Po śmierci ciała dusza trafia na sąd, a potem do nieba, piekła albo czyśćca. Niebo to stan pełnej szczęśliwości, który wynika z bezpośredniego przebywania z Bogiem, oglądania Go twarzą w twarz. Jeżeli istnieje niebo, miejsce pełne szczęścia i miłości, musi istnieć miejsce przeciwne, czyli piekło. Miejsce męki, która się nigdy nie kończy, do którego trafiają dusze ludzi niepojednanych z Bogiem.

Formą pośrednią pomiędzy niebem i piekłem jest czyściec, czyli miejsce odpokutowywania za grzechy. Kara czyścicowa polega na czasowym pozbawieniu oglądania Boga, tam dokonuje się oczyszczenie. Duszom w czyścicu można pomagać przez modlitwę, posty, dobre czyny, a przede wszystkim przez sprawowanie Najświętszej Ofiary i przystępowanie do Komunii świętej. Wiara w życie pozagrobowe mieszkańców parafii nie zmienia się mimo wpływającego czasu. Wiara ta czerpana jest z nauki Kościoła, a także z przekazu ustnego starszych parafian.

BIBLIOGRAFIA

- CZAJKOWSKA A., ZŁOTKOWSKA I., *W kręgu wieczności. Śmierć, sąd Boży, niebo, piekło, czyściec*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2010.
- JANKOWSKI A., *Eschatologia biblijna Nowego Testamentu*, Kraków: Wydawnictwo WAM 1987.
- GRANAT W., *Eschatologia. Rzeczy ostateczne człowieka i świata. Dogmatyka*, t. VIII, Lublin: TN KUL 1962.
- KUJAS Z.J., *Piekło wiecznym oddzieleniem od Boga*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2004.
- KUJAS Z.J., *Śmierć*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. IX, red. R. Milerski, T. Gadacz, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2003.
- KOWALEWSKI M., *Mały słownik teologiczny*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1959.
- KOWALSKA M.F., *Dzienniczek. Miłosierdzie Boże w duszy mojej*, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów 2003.
- KÜBLER-ROSS E., *Życiodajna śmierć. O życiu, śmierci i życiu po śmierci*, tł. E. Stahre-Godycka, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1996.
- KUPISIŃSKI Z., *Metody badawcze stosowane w pracach dyplomowych z etnologii religii*, „*Roczniki Teologii Fundamentalnej i Religiologii*” 1 (56) 2009, s. 111-129.
- KUPISIŃSKI Z., *Zwyczaje i obrzędy związane ze śmiercią i pogrzebem według tradycji w Radomskiem*, w: *Rytuał. Przeszłość i teraźniejszość*, red. M. Filipiak, M. Rajewski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 145-167.
- KUPISIŃSKI Z., *Śmierć jako wydarzenie eschatyczne. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe oraz zaduszkowe mieszkańców regionu opoczyńskiego i radomskiego*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- LIGENDZA M., *Mały słownik zwrotów, pojęć i symboli religijnych*, Warszawa: Agencja Wydawnicza Katolików MAG 1993.

- ŁYSIAK W., *Zaklinanie śmierci*, Poznań: Wydawnictwo Eco 2000.
- MARTINETTI G., *Oni byli poza ciałem. Dowody życia po śmierci*, t. Z. Ziółkowski, Warszawa: Wydawnictwo Adam 2001.
- NAPIÓRKOWSKI S., *Jak uprawiać teologię*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1991.
- OLSZEWSKI D., *Szkice z dziejów kultury religijnej*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1986.
- OZOROWSKI E., *Słownik podstawowych pojęć teologicznych*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2007.
- PERSZON J., *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*, Lublin: TN KUL 1999.
- RAHNER K., VORGRIMLER H., *Mały słownik teologiczny*, t. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa: Wydawnictwo PAX 1987.
- RATZINGER J., *Eschatologia – śmierć i życie wieczne*, t. M. Węclawski, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1984.
- ROSIŃSKI F.M., *Koncepcja śmierci w ujęciu biblijnym*, w: *Problemy współczesnej tanatologii. Medycyna – antropologia kultury – humanistyka*, t. I, red. J. Kolbuszewski, Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1997.
- RUSECKI M., *Fenomen i tajemnica religii, Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*, red. M. Rusecki, Lublin: TN KUL 1992.
- SIKORA S., *Cmentarz. Antropologia Pamięci*, „Polska Sztuka Ludowa” 1986, nr 1-2, s. 58-67.
- STRAPPAZZON V., *Kontakty z zaświatami*, t. T. Jania, Kraków: Wydawnictwo M 1996.
- SZMYDKI R., *Eschatologia*, w: *Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*, red. M. Rusecki, Lublin: TN KUL 1992 s. 250-267.
- ZADROŻYŃSKA A., VRAZINOVSKI T., WROCLAWSKI K., *Ludowe obrzędy i podania. Etnograficzne i folklorystyczne studia porównawcze wsi polskiej i macedońskiej*, Warszawa: Instytut Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego 2002.

Netografia

- <http://adonai.pl/wiecznosc/?id=8> [dostęp: 09.01.2016].
- <http://adonai.pl/wiecznosc/?id=30> [dostęp: 09.01.2016].
- http://analizy.biz/apologetyka/index.php?option=com_content&task=view&id=326&Itemid=71.htm [dostęp: 09.01.2016].
- http://www.teologia.pl/m_k/zag08-2b.htm#uj [dostęp: 11.01.2016].
- http://msza.net/i/cz08_54.html [dostęp: 11.01.2016].
- <http://www.piusx.org.pl/katechizm/12> [dostęp: 11.01.2016].
- http://www.niedziela.pl/artukul_w_niedzieli.php?doc=nd200816&nr=9 [dostęp: 11.01.2016].
- <http://www.piusx.org.pl/katechizm/12> [dostęp: 11.01.2016].
- <http://rzymskikatolik.blox.pl/2008/04/Ksiadz-ktory-widzial-niebo-pieklo-i.html> [dostęp: 11.01.2016].

LUDOWA WIZJA ŻYCIA POZAGROBOWEGO W PARAFII MIŁOSIĘRDZIA BOŻEGO W BRZEZINACH (DIECEZJA SANDOMIERSKA)

Streszczenie

Artykuł został napisany na podstawie etnograficznych badań terenowych przeprowadzonych w parafii pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Brzezinach. Przedmiot refleksji stanowią ludowe wierzenia i wizje dotyczące życia pozagrobowego.

Pierwszą część artykułu stanowi charakterystyka relacji żywych ze zmarłymi. Ludność wierzy w możliwość kontaktowania się dusz z żyjącymi. Zmarli ostrzegają bliskich przed niebezpieczeństwem, śmiercią, proszą o nawrócenie lub modlitwę. W kolejnych fragmentach przedstawiono wizję sądu szczegółowego, na który udaje się dusza w chwili rozłączenia z ciałem oraz Sądu Ostatecznego, który nadejdzie w momencie paruzji.

Ostatni paragraf artykułu to charakterystyka miejsc, do których trafia dusza po sądzie szczegółowym. Niebo przedstawione zostało jako stan wiecznej szczęśliwości i oglądania Boga. Piekło jest miejscem niekończących się kar, gdzie trafiają dusze potępionych. Pośrednie miejsce to czyściec, gdzie dusze zostają oczyszczone, by móc przebywać z Bogiem.

Słowa kluczowe: Brzeziny; czyściec; niebo; piekło; pobożność ludowa; Sąd Ostateczny; sąd szczegółowy; śmierć; życie wieczne.